

УДК 658.562.012.7

АДАПТАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ НА РИНКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Саєнко Я.А., Недбалюк О.П.

Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Підприємство як відкрита соціально-економічна система насамперед характеризується зовнішнім середовищем. Нестабільність умов господарювання вимагає від підприємств постійної адаптації до змін ринкового оточення, пристосування тактичних і стратегічних напрямів розвитку, а також способів організації виробництва відповідно до нових вимог. У статті визначено проблематику впровадження європейських стандартів у виробництво продуктів України в умовах сучасних інтеграційних процесів, що дозволяє встановити шляхи вирішення проблем конкурентоздатності вітчизняних підприємств шляхом адаптації. Оцінено перспективи адаптації вітчизняних підприємств до вимог сучасного ринку, їх пріоритети та переваги у взаємовідносинах «виробник-споживач». Проаналізовано темпи зростання імпорту та експорту товарів в Україні з країнами Європейського Союзу у 2006–2016 рр.

Ключові слова: якість, стандарти, конкурентоспроможність, допустимий рівень, вимоги, управління якістю, якість продукції, стандартизація, акредитація, технічне регулювання, інноваційні підходи.

Постановка проблеми. Прагнення України інтегруватися в міжнародні економічні структури зобов'язують вітчизняних виробників прискорено адаптуватися до жорстких умов світових ринків, що може бути досягнуто тільки через застосування сучасних інструментів управління якістю. В контексті перспектив євроінтеграції проблема якості постає на перше місце і суттєво впливає на формування ринкової стратегії розвитку виробництва. Розробка, впровадження, сертифікація та підтримання системи управління якістю в стані дієздатності є одним із стратегічних напрямків діяльності господарюючих суб'єктів, що значно підвищує їх результативність та конкурентоспроможність на ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питанням стандартизації продукції згідно вимог Європейського Союзу (далі – ЄС) присвячено ряд робіт відомих вітчизняних вчених – П.С. Березівського, В.І. Бойка, Т.В. Божидарника, С.Р. Камілової, С.М. Кваші, М.К. Пархомця, Т.Л. Мостенської, І.В. Свиноуса, О.М. Шпичака та інших. Однак проблема підвищення економічної ефективності виробництва продукції, адаптації підприємств до вимог ЄС, доступності готової продукції для споживачів, її якості та безпеки залишається вкрай актуальною, особливо в сучасних умовах розвитку економіки.

Мета статті. Розробка основних шляхів адаптації вітчизняних підприємств до європейських вимог та визначення економічних і соціальних наслідків інтеграції з ЄС.

Виклад основного матеріалу. Якість продукції та послуг є одним із найважливіших факторів успішної діяльності будь-якої організації. На сьогодні в усьому світі стали суттєво жорсткішими вимоги, що висуваються споживачем до якості продукції.

Протягом останніх чотирьох років Україна нарощує виробництво та експорт продукції аграрного сектору. Сільське господарство – одна з найважливіших галузей народного господарства,

яка забезпечує населення харчовими продуктами, а промисловість – сировиною. Три чверті народного споживання складають продукти сільськогосподарства і промислової продукції, виробленої із сільськогосподарської сировини [1, с. 18]. Незважаючи на позитивні тенденції експорту аграрної продукції до країн ЄС, залишається низка проблем, пов'язаних з її якістю. Через низький рівень гармонізації українські товари неконкурентоспроможні на європейському ринку.

Сьогодні підприємства розвинутих країн все ширше застосовують ефективний економічний інструмент – систему якості, яка відповідає визинанню міжнародним вимогам, що містяться у міжнародних та європейських стандартах з якості та сертифікації. Ефективність цього інструмента зростає у зв'язку з прийняттям у багатьох країнах законодавства, яке встановлює жорсткі вимоги щодо безпечності продукції для здоров'я та життя людини, захисту прав та інтересів споживачів, охорони навколишнього природного середовища, тощо [2, с. 344].

Останніми роками в Україні зберігається тенденція до випередження темпів зростання імпорту товарів з країн ЄС над темпом зростання

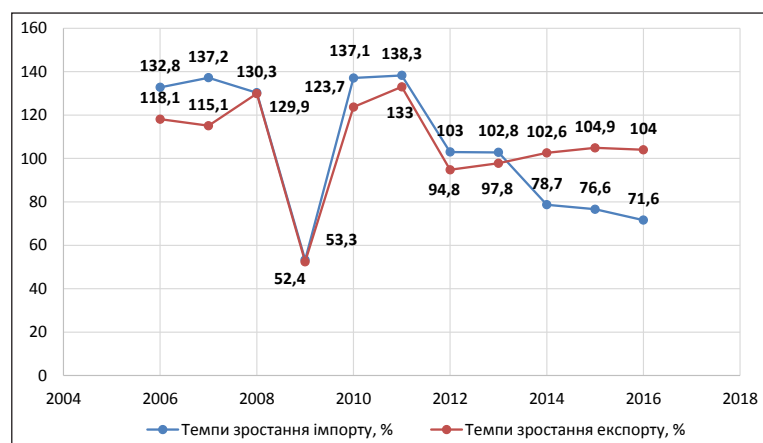

Рис. 1. Темпи зростання імпорту та експорту товарів в Україні з країнами ЄС у 2006–2016 рр.

Джерело: [3]

експорту (рис. 1). Так, за підсумками 8 місяців 2016 року експорт товарів у порівнянні з аналогічним періодом 2015 року скоротився на 9% і склав 22,7 млрд дол., при цьому обсяг імпорту товарів порівняно з минулим роком зменшився на 0,9% (або на 226,9 млн дол.) і склав 24,2 млрд дол.

Розглядаючи експорт як відображення ситуації на внутрішньому ринку, потрібно кардинально змінювати підходи до впровадження нових технологій не тільки виробництва, а й «післязбиральної» доробки продукції, її сортування та пакування, тобто слід використовувати максимальну кількість ланцюжків доданої вартості. А це, в свою чергу, примусить шукати такі організаційні форми, які б могли забезпечити реалізацію нових ідей, активізувати питання спеціалізації, кооперування матеріально-технічних та фінансових ресурсів, управління процесами, людськими ресурсами тощо, з подальшою адаптацією до соціально-економічного стану суспільного розвитку.

Одним з основних факторів, що перешкоджає розширенню доступу українських товарів на європейський ринок в умовах запровадження зони вільної торгівлі, є невідповідність національних стандартів вимогам ЄС.

Проведення політики ЄС у сфері забезпечення якості висвітлює необхідність розробки певного єдиного підходу до забезпечення якості продукції, що виробляється та реалізується у країнах-учасниках. У 1987 році була розроблена серія стандартів ISO 9000, в основу яких покладений стандарт Британської організації по стандартизації, який, у свою чергу, бере початок від американських стандартів на якість готової продукції (MILQ9858), прийнятих в кінці 1950-х років Міністерством оборони США. Ці стандарти були схвалені Британським інститутом стандартів (British Standards Institution – BSI). Вони отримали позначення BSI 5750 і були прийняті в 1979 році для Великобританії. ISO адаптувала цей стандарт та прийняла серію стандартів ISO 9000 версії 1987 року. Ці стандарти переглядались потім в 1994 та 2000 роках і стали основою розвитку робіт в області якості не тільки в Європі, але й в усьому світі [4].

Нині переважна більшість сільгоспідприємств України через негармонізованість національних та європейських стандартів були де-факто усунені від участі в торгах на ринках аграрної продукції інших країн світу. Найбільшу частку вітчизняної агропродукції, яка не завжди відповідає стандартам якості та вимогам щодо безпеки в рамках угод СОТ та ЄС, виробляють дрібні домогосподарства. Чимало українських підприємств не мають міжнародних сертифікатів якості. За даними Української аграрної конфедерації, лише 7% українських виробників отримали міжнародні сертифікати якості ISO і HACCP [5].

В Україні приділяється велика увага впровадженню вимог міжнародних стандартів, бо це одна з умов вступу до ЄС. Розглянемо рівень гармонізації стандартів на сільськогосподарську продукцію, а відповідно методів контролю, вимог безпеки, вимог охорони довкілля тощо (табл. 1).

Аналіз даних таблиці свідчить, що із загальної кількості чинних в Україні ДСТУ і РСТ УРСР – 566 стандартів – гармонізовано 362, або 64,8%. Можна вважати рівень гармонізації задовільний, але він є не однаковим за різними класами сільськогосподарської продукції.

Найвищий рівень гармонізації (100%) національних стандартів на тютюн та тютюнові вироби, де гармонізовано стандарти на методи визначення показників якості та безпечності продукції. На 69,2% гармонізовані стандарти на продукцію рибництва і рибальства, а це також стандарти на методи контролю і матеріали.

Значний вплив на підвищення продуктивності сільськогосподарських тварин і покращання продукції тваринного походження мають стандарти на корми, комбікорми, кормові добавки. Стандартизація кормів, білково-вітамінних добавок і преміксів, виготовлених промисловим способом, має велике значення для промислового вирощування тварин і птиці. Таких стандартів в Україні 218: ДСТУ і РСТ УРСР – 86, ГОСТ – 132, тобто частка міждержавних стандартів, які є нерідко застарілими, припадає 60,5%. Якщо національні стандарти гармонізовано на 41,9%, то міждержавні всього на 2,3%, а загальний рівень гармо-

Таблиця 1

Стандарти на сільськогосподарську продукцію та рівень їх гармонізації з міжнародними і європейськими

Назва продукції	Кількість чинних стандартів			Із них гармонізовано				Рівень гармонізації в середньому, %
	ДСТУ	РСТ УРСР	ГОСТ	ДСТУ, РСТ УРСР		ГОСТ		
				кількість	%	кількість	%	
Тваринництво та селекція тварин	24	3	45	2	7,4	-	-	2,8
Сільськогосподарські будівлі та тваринні ферми	7	3	7	4	4	-	-	23,5
Сільськогосподарські машини, причепи, обладнання, інвентар	337	4	93	263	77,1	9	9,7	62,7
Добрива та агрохімікати	43	5	67	33	68,7	4	6,0	32,2
Корми для тварин	83	-	2	-	-	-	-	-
Бджільництво	20	-	2	-	-	-	-	-
Мисливство	1	-	3	-	-	-	-	-
Рибальство та рибництво	10	3	-	9	69,2	-	-	69,2
Тютюн, тютюнові вироби	20	-	18	20	100	4	22,2	63,1
Усього	545	21	367	367	64,8	20	4,3	41,5

Джерело: [1]

нізації дуже низький і складає 17,9%, причому всі стандарти – на методи контролю показників якості та безпечності продукції.

Сьогодні існують значні розходження в стандартизації й технічних регламентах України та ЄС. Відповідно до умов Угоди про асоціацію передбачено механізм поступового впровадження нових правил і стандартів протягом періоду від двох до п'яти років залежно від виду продукції.

У середньому підприємства для забезпечення переходу на нові міжнародні стандарти витрачають суми, еквівалентні 14% собівартості продукції. Тестування такої продукції вимагає додаткових витрат в обсязі ще 4% собівартості. За умов дотримання узгодженого (у Додатку III до розділу IV Угоди про асоціацію) графіка імплементації технічних стандартів основні витрати у розмірі 2,4 млрд. євро припадуть на 2016 рік. Витрати на 2017 рік складуть 0,3 млрд. євро значною мірою через те, що 12 з 27 вимог імплементації вертикального законодавства повинно бути виконано протягом 2 років з дати набрання чинності Угоди про асоціацію. Витрати у 2018–2020 рр. становитимуть 0,1 млрд. євро на рік [6].

З огляду на кризовий стан вітчизняної економіки, підприємствам буде важко залучити необхідні кошти для фінансування переходу на нові технічні стандарти. До того ж Угода про асоціацію не передбачає спеціальної програми фінансової допомоги для вирішення цієї проблеми. Отже, актуальним є створення системи фінансової підтримки переходу на нові європейські стандарти [8, с. 56].

Крім цього, головними відмінностями процедур стандартизації і сертифікації між вітчизняною і світовою практикою є:

В Україні стандартизація та сертифікація є обов'язковою практично для усієї продукції, водночас через застарілі нормативи вони не забезпечують якість, гарантію безпеки. Обов'язкові стандарти змушують виготовляти та реалізовувати продукцію, яка відповідає встановленим державою нормам.

В країнах ЄС використовують дві категорії технічних вимог до видів продукції, а не до окремих товарів Перша категорія – це рекомендо-

вані до використання вимоги, що підтверджують відповідність обов'язковими директивам АСА. Таких вимог 10% і вони забезпечують безпеку та здоров'я споживача. Решта стандартів, які стосуються таких параметрів, як послуг, якість, надійність, міцність є суто добровільними [7, с. 7].

В ЄС питаннями сертифікації займаються три організації: Європейський комітет з питань стандартизації (CEN), Європейський комітет з питань електротехнічної стандартизації (Cenelec), а також Європейський інститут по стандартизації в галузі телекомунікації (ETSI).

Використання єдиних стандартів CEN та Cenelec на всій території європейського ринку гарантує захист прав споживача, сприяє торгівлі, забезпечує сумісність продуктів, сприяє розвитку та впровадженню інноваційних технологій, забезпечує екологічний захист навколишнього середовища.

І саме відсутність європейських сертифікатів відповідності (EC Certificate of Conformity) у вітчизняних виробників, а також можливість проведення випробування в лабораторіях країн членів ЄС (Test Report) за допомогою яких визначається відповідність згідно європейським гармонізованим вимогам є той проблемою, що гальмує вихід української продукції на ринок ЄС.

Висновки і пропозиції. Зважаючи на постійне поглиблення конкурентної боротьби на ринку та зростання вагомості нецінової конкуренції, важливу роль в успішній діяльності вітчизняних підприємств займає виробництво і пропозиція високоякісної продукції згідно європейських стандартів та крім орієнтація на задоволення потреб споживачів, перехід на зовнішньоекономічну діяльність. Поряд з цим, як показує світова практика, вимоги суспільства стосуються не тільки якості продукції, а й якості самого підприємства, тобто взаємовідносин підприємства із усіма зацікавленими сторонами (постачальниками, споживачами та й громадськістю загалом). Відповідність організації високим стандартам, які продиктовані сучасними тенденціями, можлива в разі розробки та впровадження ефективної системи управління якістю на адаптивних засадах до вимог європейського ринку.

Список літератури:

1. Проблеми і перспективи стандартизації сільськогосподарської продукції / Г. Гуменюк // Стандартизація: Методологія та практика – 2014. – № 6. – С. 18–21.
2. Пархоменко М. М. Міжнародний досвід забезпечення якості продукції / М. М. Пархоменко // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 344–350.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України – Режим доступу до ресурсу: www.ukrstat.gov.ua/
4. Маніє Ф. Технічні правила і стандарти в ЄС: навч. посіб. / Ф. Маніє, О. Чувпило. – К.: ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2014. – С. 135.
5. ЄС відчиняє двері для українських товарів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.psv.org.ua/arts/Tema/view-2197.html>
6. Шаров О. М., Ус І. В. Щодо економічних ринків, пов'язаних з існуванням неторгових бар'єрів у відносинах між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс] / Шаров О. В. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1733/>
7. Кузнецова Л. І. Реалізація експортного потенціалу України на ринках ЄС у контексті проблем реформування системи сертифікації [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/До-Угоди-з-ЄС_Куз.pdf
8. Туніцька Ю. М. Проблеми експорту вітчизняних товарів до ЄС / Ю. М. Туніцька // Економічний простір. – 2016. – № 108. – С. 47–60.

Саенко Я.А., Недбалюк А.П.

Винницький торгово-економічний інститут
Київського національного торгово-економічного університета

АДАПТАЦІЯ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ К СТАНДАРТАМ КАЧЕСТВА ПРОДУКЦИИ НА РЫНКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Аннотация

Предприятие как открытая социально-экономическая система в первую очередь характеризуется внешней средой. Нестабильность условий хозяйствования требует от предприятий постоянной адаптации к изменениям рыночного окружения, приспособления тактических и стратегических направлений развития, а также способов организации производства в соответствии с новыми требованиями. В статье определены проблематику внедрения европейских стандартов в производство продуктов Украины в условиях современных интеграционных процессов, позволяет установить пути решения проблем конкурентоспособности отечественных предприятий путем адаптации. Оценены перспективы адаптации отечественных предприятий к требованиям современного рынка, их приоритеты и преимущества во взаимоотношениях «производитель-потребитель». Проанализированы темпы роста импорта и экспорта товаров в Украину со странами Европейского союза в 2006–2016 гг.

Ключевые слова: качество, стандарты, конкурентоспособность, допустимый уровень, требования, управление качеством, качество продукции, стандартизация, аккредитация, техническое регулирование, инновационные подходы.

Saienko Ya.A., Nedbalyuk O.P.

Vinnytsia Trade and Economic Institute
of the Kiev National University of Trade and Economics

ADAPTATION OF DOMESTIC ENTERPRISES TO THE QUALITY STANDARDS OF THE PRODUCTS IN THE EUROPEAN UNION MARKET

Summary

Enterprise as an open social and economic system is characterized primarily by the external environment. Instability of business conditions requires enterprises to constantly adapt to changes in the market environment, adaptation of tactical and strategic directions of development, as well as ways to organize production in accordance with new requirements. In the article the problems of introduction of European standards in the production of Ukrainian products in the conditions of modern integration processes are determined, which allows to find ways to solve problems of competitiveness of domestic enterprises by adaptation. The prospects of adaptation of domestic enterprises to the requirements of the modern market, their priorities and advantages in the relations «manufacturer-consumer» are estimated. The article analyzes the growth rates of import and export of goods in Ukraine with the countries of the European Union in 2006–2016.

Keywords: quality, standards, competitiveness, acceptable level, requirements, quality management, product quality, standardization, accreditation, technical regulation, innovative approaches.